



beszámoló



Ratkó Lujza 2016. április 29-én vette át a Magyar Táncművészek Szövetsége elnöksége által odaítélt „A tánctudományért” díjat.

Bolvári-Takács Gábort 2016. szeptember 14-én a Magyar Táncművészeti Főiskola Szenátusa megválasztotta a főiskola Tudományos Tanácsa elnökének.

Simon Krisztián 2016. február 8-án védte meg a Hagyomány – örökség – szellemi kulturális örökség. Települési ünnepek és újraalkotott szokások vizsgálata a 21. századi bihari térségben című PhD-értekezését a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karán.

Bólya Anna Mária 2016. február 25-én védte meg Tánc a macedón szakrális hagyományban című PhD-értekezését a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karán.

Fenyves Márk 2016. augusztus 20. alkalmából „a magyar mozdulatművészet régi hagyományainak továbbélése iránt elkötelezett és odaadó művészi munkája elismeréseként” Magyar Ezüst Érdemkereszt kitüntetésben részesült.

Budapest, 2016. december 31.

Andrásfalvy Bertalan DSc elnök
Felföldi László PhD, alelnök
Bolvári-Takács Gábor PhD, titkár

beszámoló



Kukár Barnabás Manó

Néptáncfilmek digitalizálása az MTA BTK Zenetudományi Intézet Néptánc Archívumában

A filmgyűjtemény létrejötte és jellege

A gyűjtemény legkorábbi anyaga magángyűjtőktől, a II. világháborút megelőző évtizedből származik. 1945 után a néptáncművészet mozgóképes rögzítése az állami támogatás eredményeként fellendült; a szisztematikus, tudományosan megalapozott kutatást 1954 és 1965 között a Népművészeti (Népművelési) Intézetben kezdték meg. Kodály Zoltán közreműködésének köszönhetően a néptáncművészet 1965-ben intézményt váltott, az egyre gyarapodó filmgyűjtemény az MTA keretébe, a Népzene Kutató Csoportba került. Az 1960-as évek végétől a kutatás számára megnyílt a lehetőség a határon túli magyarság néptáncművészetének filmes rögzítésére is, melynek eredményeként átfogó gyűjtéseket szerveztek Erdély, Felvidék és Szlavónia magyarok lakta falvaiban.¹

A filmgyűjtemény széles keresztmetszetet nyújt a 20. századi magyar népi kultúra táncműfajairól, típusairól és azok regionális tagolódásáról. A több mint másfélezer helységben, táncfolyamatok tizedeiről készített mozgóképi és hangfelvételeket tartalmazó filmgyűjtemény különleges értékét a viszonylag kis területen, nagy intenzitással végzett terepmunkának és a gyűjtött anyag hitelességének köszönheti. Sem európai, sem szélesebb nemzetközi összehasonlításban nem található olyan néptáncarchívum, amely egy szűkebb területről (Kárpát-medence) jelentős mennyiségű, a hagyományos keretek között elsajátított táncművészetéről készített filmmel tenné lehetővé az elemzést, az értelmezést és a történeti összehasonlítást, összességében szolgálna a kutatást és a közművelődést.²

A Filmtárban 1464 gyűjtési egységet tartunk nyilván. A 400 000 m állomány megközelítőleg 700 óra mozgóképet tartalmaz. A filmek döntő többsége fekete-fehér (igen kis mértékben színes) 16 mm-es film. A táncokat két filmformátum őrzi: a) negatív-pozitív filmpár; b) fordítós (egypéldányos pozitív) film.

A filmekhez kapcsolódó filmhangok formátumai: a) mágneses szélcsík, a hangos fordítós filmekben található; b) a filmfelvétellel egyidejű magnófelvétellel utólag, laboratóriumban készített 16mm-es perforált mágneses film, amely a tánc és zene szinkronizált lejátszásához szükséges; c) fényhang szélcsík formájában pozitív filmen vagy hangnegatívon. Valamennyi film és perforált filmhang hordozó anyaga cellulóz-acetát.

Digitalizálás

A 2012-2013-ban beszerzett professzionális filmszkenner berendezés és az azóta kiépített infrastruktúra használatba vételével 2015-ben indulhatott be a filmgyűjtemény digitalizálása. Egy éves

¹ Fügedi, 2014.

² Felföldi et al, 2014. 196–199.



tesztidőszak alatt kifejlesztettük azokat a munkafolyamatokat és technológiai környezetet melyek az archívumi, zömében fekete-fehér 16 és 8 mm-es tudományos célból rögzített filmállomány kezeléséhez és feldolgozáshoz szükségesek. Ennek során nemzetközi standardokat kielégítő technológiával, 2 K felbontásban, kockánkénti képkalkotással szkenneljük a sokszor sérült, zsugorodott, perforációhiányos, más módszerekkel lejátszhatatlan tekercseket, illetve a felvételi negatív és fordítós mozgóképeket úgy, hogy a digitális kép információtartalma eléri az analóg képkockáét. A nagy felbontású digitális képanyagot speciális szoftverrel restauráljuk: karcokat távolítunk el, kivesszük a kamera- és filmmozgás következtében jelentkező mozgásokat. Emellett javítjuk a képvilágot, azaz újrafényeljük a digitális verziót az eredeti kép figyelembevételével, így láthatóvá válnak a vetítón értelmezhetetlenül sötét vagy világos részletek.³ A korábban állományvédelmi okokból vetítőasztalon nem lejátszható gyűjtéseket kutathatóvá és megfelelő tudományos feldolgozást követően a nagyközönség számára is megtekinthetővé tesszük, például a Néptánc Tudástár elnevezésű új adatbázisban.⁴



Filmszkennő

Első komolyabb projektünk az intézetben letétként tárolt Magyar Állami Népi Együttes egykori filmgyűjteményének részleges feldolgozása volt 2015-ben, melynek során a paraszti tánc kultúrát megőrző szalagok digitalizálását és restaurálását végeztük el. Az elkészült 128 ANE jelzetű leltári tétel körülbelül 33 óra lejátszási időt és 12.000 méter hosszúságot jelentett, a fájlok tekercsenkénti osztásban, HD felbontásban kerültek átadásra a megrendelő Hagyományok Háza részére. Az archívumi hordozók állapotuk szerint két csoportba sorolhatók: a) csak megtekintésre használt tekercsek a zsugorodáson kívül más hibát nem mutattak, a korábban nem megfelelő eszközökkel (pl. vetítógép segítségével) digitalizált állomány azonban súlyosan károsodott.

Utóbbiakat nagyfokú csavarodás, kül- és beltörések, állandó és mély karcok, mart átszakítások, illetve perforációhiányok jellemezték, ennek következtében a digitalizálás csak rendkívül ala-

³ Bővebben: Kukár, 2015b, 2016b.

⁴ Fügedi, 2016.



acsony sebességgel (2-4 kocka/másodperc) történhetett a további szakadások és törések megelőzése miatt. A rossz fizikai állapot következtében a kézi előkészítés ideje (állapotfelmérés, ragasztások cseréje és megerősítése, perforáció pótlások) egyes tekercseknél 4-5 napot vett igénybe. Ennek ellenére az archívumi feladatokra kifejlesztett filmszkennő jól vizsgázott, a fogaskerék nélküli filmtovábbító technológia, a speciális filmkapu és az érzékeny filmfeszítő mechanika használatával képesek voltunk megőrizni a triacetát keskenyfilmek aktuális fizikai állapotát. Az egész gyűjtemény fényelésen (grading) és restauráláson (remegésmentesítés, stabilizálás, fényhibák korrigálása, élesítés, stb.) esett át, melyet megnehezített az eltérő fókusz- és zárbeállítással készült rövid snittek jelentős száma, illetve az operatőri exponálási hibák száma és az ezek iránt kevésbé toleráns fordítós filmek nagy aránya. A digitalizált anyag közel fele átfedésben van a Néptánc Archívum Filmtárának tételeivel, a többi egypéldányos fordítós vagy negatív állomány egyedülálló táncfolklorisztikai jelentőségű, mind a kutatás, mind a művészeti élet számára. A főként alföldi területeken gyűjtött cigány és magyar anyag korábban nem látott gazdagsággal bír, emellett szerepelnek halászok és pásztorok körében végzett gyűjtések, funkciós lakodalmi fölvételek, rituális eredetű táncok is. A filmállomány az 1950-es években még rögzíthető időszakban készült magyarországi hagyományos paraszti tánc kultúráról jelentősen bővíti ismereteinket, árnyalja az alföldi dialektusról kialakult viszonylag egysíkú képet, a közismert filmekhez képest korábbi nemzeti gyűjtései pedig unikálisak. Részletes fölmérése, tanulmányozása a továbbiakban elengedhetetlen lenne, de ezt a rendkívül hiányos adatolás, a gyűjtések körülményeinek elmaradt rögzítése, valamint a kapcsolódó hangfelvételek hiánya nagyban megnehezíti. A digitalizálás során adatpontosítás vagy tartalomelemzés nem történt, ugyanakkor az intézeti filmtárral való egyezések felderítését elvégeztük.⁵

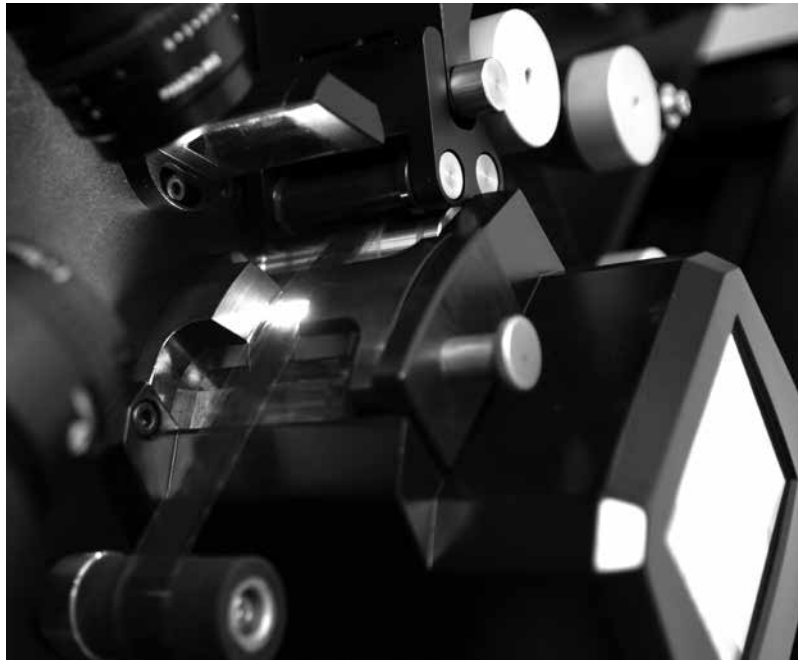


Sérült perforációjú 16 mm-es filmszalag a tisztítógörgőn

A Filmtár korai, 1950-1970-es években gyűjtött törzsalományának rossz fizikai állapota és rohamos ütemben felgyorsult degradációja miatt 2016-ban néhány hónap alatt a teljes mágneses filmhang gyűjtemény digitalizálását el kellett végeznünk, így biztosítva az adat- és információmentést az eredeti hordozók sérülésének esetére is.⁶ A filmtár kémiai és fizikai állapotváltozásának követése 2016-tól professzionális eszközökkel folyamatossá vált, a mérések kiértékelése és a szükséges ál-

⁵ Kukár, 2015a.

⁶ Fügedi János – Kukár Barnabás Manó 2016.



LED megvilágítás
a filmkapuban
a digitalizálás
közben

lagmegőrzési lépések kidolgozása folyamatban van.⁷ A vinegar syndrome-nak nevezett jelenség⁸ a mágneses hangtípusokat fokozottan veszélyezteti, körülbelül 150 óra lejátszási idejű, duplumok nélkül közel 90.000 méter szélcsíkos és teljes sávós (full-coat) mágneses filmhang átjátszása történt meg. Az állományvédelem mellett így felgyorsul a korábban csak hangosítatlan némafilmként hozzáférhető felvételek digitális változatának szinkronizálása, hangosítása.⁹ Mindezek mellett az eredetileg némafilmek táncgyűjtések hangosítását kezdtük el kísérleti jelleggel, melynek

során a terepen a filmfelvétellel párhuzamosan készült – de nem szinkronban felvett – magnófelvétel digitális változatát vágjuk az egyes snittek alá, így hozva létre a digitális hangosfilmet.¹⁰

A közelmúltban került az MTA-hoz Nagy Albert szegedi koreográfus hagyatéka, mely számos terepen exponált normál 8 mm-es tekercset foglal magába. A felvételeken alföldi, szerbiai, erdélyi települések tánc kultúrájának elemeit rögzítette a gyűjtő, emellett nagyszámú koreográfiát és a Szeged Táncgyűjtés külföldi utazásait tartalmazza. A gyűjtések állapota indokolta az azonnali digitális feldolgozást, az exponálási hibák és kezelési, tárolási hiányosságok okozta degradáció időigényes restaurálást igényel. A filmek feldolgozása és azonosítása jelenleg is tart, terveink szerint hamarosan kutathatóvá válik a gyűjtemény.

⁷ Kukár, 2016c.

⁸ Magyarul ecet-szindróma, ecetesedés. A triacetát hordozót érintő, annak fizikai jellegéből és korábbi helytelen tárolási körülményekből adódó kémiai degradáció, visszafordíthatatlan folyamat. A szalag megőrzése másolással és digitalizálással történhet.

⁹ Az első digitális film szinkronizálást 2015 januárjában a szerző végezte el, mely egy közelmúltban megjelent kötet mellékleteként jelent meg (Takács András-Dóka Krisztina 2016). A hangosítható filmek digitális szinkronizálása mára folyamatos gyakorlattá vált. Az analóg hordozók (kép és hang) szinkronizálását korábban összehangolással is nevezték.

¹⁰ Az eljárás kidolgozása során használt módszerekről, a felmerült hitelességi kérdésekről és a felhasználás lehetőségeiről tanulmányt tervezek megjelentetni a jövőben. A keskenyfilmek – magnóhangok - pyral lemezek kapcsolódását ld. Kukár, 2016a.



Irodalomjegyzék

Szakirodalom

Felföldi, László; Karácsony, Zoltán; Varga, Sándor; Dóka, Krisztina (2014): „Az MTA BTK Zenetudományi Intézet Néptánc Archívuma“. In: *Kiss Gábor (szerk.): Zenetudományi Dolgozatok 1978–2012*. Budapest: MTA BTK Zenetudományi Intézet, 195–210.

Kukár, Barnabás Manó (2015a): „Maác László filmes gyűjtései“. In: *Fügedi, János – Szélpál-Bajtai, Éva (szerk.): Maác*. Budapest: L'Harmattan– MTA BTK Zenetudományi Intézet, 404–419.

Takács, András; Dóka, Krisztina (szerk. 2016): *A Vály-völgy hagyományos táncai és táncélete*. DVD melléklet. Dunaszerdahely- Budapest: Szlovákiai Magyar művelődési Intézet–MTA Bölcsészettudományi kutatóközpont Zenetudományi Intézet.

Levéltári források

Fügedi, János (2014): *Az intézményes néptánckutatás évtizedei*. Kézirat. MTA BTK ZTI Kézirattár 1812.

Fügedi, János-Kukár, Barnabás Manó (2016): *Állapotjelentés az MTA BTK ZTI Néptánc Archívum Fimtáráról*. Kézirat. MTA BTK ZTI Kézirattár 1813.

Kukár, Barnabás Manó (2016c): *Jelentés a Filmtár védett állományának savméréséről*. Kézirat. MTA BTK ZTI Kézirattár 1814.

Kukár, Barnabás Manó (2016b): *Archive film preservation and digitalization in the Institute of Musicology RCH HAS*. Lecture manuscript. Joint Annual Meeting of the Hungarian and Austrian National Committees in the ICTM. Current Projects and Methods in hungarian and austrian ethnomusicology a Focus on young researchers, Budapest, 27–29 May 2016. MTA BTK ZTI Kézirattár 1815.

Elektronikus hivatkozások

Fügedi, János (2016): *Néptánc Tudástár*. Online adatbázisrendszer. Budapest: MTA BTK Zenetudományi Intézet. http://db.zti.hu/neptanc_tudastar/index.asp

Kukár, Barnabás Manó (2015b): *Az archív filmek megőrzése és felhasználása napjainkban az MTA BTK Zenetudományi Intézetben*. Előadás. Néptánc - Az elmélet és a gyakorlat kapcsolata. Módszertani napok Szegeden, 2015.04.15-17. https://www.youtube.com/watch?v=dYmmlaLsX84&list=PLtsdX_4Hi0OdwIjFMDwiMtsmQch3ShRi&index=4

Kukár, Barnabás Manó (2016a): *Adatmutató*. Online adatbázis. In Fügedi János (szerk.): *Néptánc Tudástár*. Online adatbázisrendszer. Budapest: MTA BTK Zenetudományi Intézet. http://db.zti.hu/neptanc_tudastar/adatmutato.asp